

ÎN AMINTIREA EMINENTULUI BOTANIST ERAZMUS IULIU NYÁRÁDY (1881–1966), MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Katalin BARTÓK¹

bartkatlen2012@yahoo.com

ABSTRACT: In this year we commemorate the 50th anniversary of Erazmus Iuliu Nyárady's death and the 135th anniversary of his birth. He was one of the most illustrious botanists not only in Romania, but also in the Central Europe too. He lived 85 years, 63 of which were dedicated to scientific activity: he published 14 books, 166 scientific papers, he described more than 1600 new taxa, 25 plants were named after him. E. I. Nyárady's most productive years are the 1948–1966 period, as a regular member of the Romanian Scientific Academy (elected in 1948). In 1949 he was commissioned to organize the elaboration of the 12 volume work entitled *Flora RPR* (The Flora of the Romanian People's Republic). Nyárady set up a working team with 26 botanists and 10 excellent draughtsmen. So Nyárady was co-author, editor, and organiser of these volumes.

KEYWORDS: botanist, Romanian Academy's member, life, scientific activity, Flora RPR/RSR

În galeria marilor botaniști ai secolului XX. se încadrează cu o aureolă deosebită academicianul E. I. Nyárady, personalitate apreciată nu numai în România ci și peste hotare, în toată Europa. Renumitul botanist s-a stins din viață la 10 iunie 1966, comemorând astfel 50 de ani de la dispariția lui, totodată evocând vasta și neîntrecută sa activitate științifică în domeniul botanicii sistematice, floristicii, ecologiei vegetale, geobotanicii și nu în ultimul rând în domeniul ocrotirii naturii.

¹ Conf. univ. dr., Facultatea de Biologie și Geologie, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; membru titular al Filialei CRIFST-Cluj-Napoca

E. I. Nyárády s-a născut în data de 7 aprilie 1881 în localitatea Ungheni (jud. Mureș), dintr-o familie cu situație modestă, tatăl fiind cantonier de cale ferată. Studiile le-a făcut la gimnaziul din Tg. Mureș, apoi la Școala Normală din Cluj, unde și-a dezvoltat și adâncit pasiunea pentru botanică. Studiile superioare le-a făcut la Institutul Pedagogic din Budapesta, pe care l-a absolvit în anul 1904. În acești ani, ca student a avut ocazia să participe la excursiile botanice din Mții Tatra și pe coasta Adriaticii, astfel se dedică cercetării plantelor, fiind apreciat ca cel mai bun botanist al institutului (Velican, 1981; Váczy, Bartha, 1988).

Fig. nr. 1 – Erazmus Iuliu Nyárády (1881–1966),
membru al Academiei Române

Flora munților Tatra – puțin cunoscută în acea vreme – îl încântă atât de mult, încât la terminarea studiilor universitare solicită un post de profesor la gimnaziul micului orașel Kesmark (azi Kezmaroc, Slovacia), la poalele acestor munți. Aici lucrează între anii 1904–1911. Pe lângă activitatea didactică, Nyárády cutreieră munții Tatra. Rezultatele cercetărilor sale se concretizează în 15 lucrări științifice. Începe alcătuirea unui herbar propriu și unul pentru gimnaziul din Kesmark. În urma publicării

lucrărilor sale întră în legătură cu botaniștii renumiți ai timpului: A. Degen, N. Filarszky, J.B. Kümmerle, S. Jávorka, R. Wettstein, etc. (Csűrös, 1981; Váczy, Bartha, 1988).

Mănat de nostalgia locurilor natale, a cerut să fie transferat la gimnaziul din Tg. Mureș, unde funcționează 11 ani, până în 1922. Aici continuă cercetările floristice, publicând în anul 1914 cartea „*Flora de primăvară și vară din împrejurimile orașului Tg. Mureș*”.

În anul 1922 este solicitat de ilustrul om de știință Alexandru Borza, să ocupe postul de conservator (custode) al colecțiilor botanice din Institutul Botanic Cluj. La propunerea distinsului botanist Iuliu Prodan este invitat și la catedra de botanică de la Academia de Înalte Studii Agronomice Cluj, unde lucrează în paralel, ani de a rândul. În felul acesta se cimentează legături de colaborare fructuoasă între cei patru mari botaniști, creatori a ceea ce se numește „*școala botanică Clujană*”: Al. Borza, J. Prodan, I. Grințescu și E.J. Nyárády. Își ia rămas bun de la învățământ, prin publicarea în 1922 a unui foarte îngrijit manual de botanică pentru uzul liceelor și prin executarea celei mai precise și mai sugestive hărți murale în relief a României, pe care au comandat-o mai ales școlile militare din România (Pop, 1967).

Acceptând invitația, i s-a deschis o perspectivă nouă, de împlinire a aspirațiilor sale științifice. Eliberat de sarcinile didactice, Nyárády își concentrează întreaga sa putere de muncă pentru organizarea și îmbunătățirea herbarului Universității Clujene și în paralel al său personal. Astfel în această perioadă munca lui de bază a devenit studierea florei din diferite regiuni din țară. Cutreieră toată România, de la munte la mare, pe orice timp și în orice condiții, strângând un vast și prețios material, care a servit atât la editarea *Florei Romaniæ Exsiccata*, cât – peste multe decenii – a grandioasei opere *FLORA RPR/RSR*. Sub conducerea lui, Muzeul botanic din Cluj a devenit cel mai mare și bine cotate herbar din România, cu plantele cele mai bine determinate. În cei peste 20 ani petrecuți aici, Nyárády a avut rezultate excelente, iar studiind flora diferiților munți, a publicat numeroase lucrări științifice atât în limba română, cât și în maghiară, de expl. a munților Ceahlău (1924), Piatra Cloșani și Oslea (1928), Retezat (1928), Lacul Roșu și Cheile Bicazului (1937), Harghita (1928, 1930, 1942). (Pop, 1967; Váczy, Bartha, 1988).

În același timp a studiat temeinic și a făcut cunoscute unele genuri cu statut taxonomic și filogenetic aparte, cum sunt *Ranunculus* (1933), *Viola*

(1932, 1941), *Hieracium* (1928, 1938, 1940, 1942, 1943), *Centaurea* (1943, 1945), și *Alyssum* (1927, 1928, 1929, 1930). (Ghișa, 1966)

Totuși, rezultatele cele mai importante ale acestei perioade au fost apariția cărților: *Flora Cheilor Turzii* (1937, 1938), în total cinci cărți (trei în lb. maghiară, două în lb. română), precum și cartea *Flora Clujului și împrejurimilor sale* (1940–1944).

Fig. nr. 2 – Colaboratorii volumelor „Flora RPR”

Nyarády, prin lucrările sale efectuate în Cheile Turzii – într-un loc carstic spectaculos din pvd. peisagistic, doar pe 104 ha (azi 324 ha) a identificat 1030 specii de plante superioare (în toată România sunt cca 3500 sp.), unele endemice, altele relict terțiare sau rare – a pus bazele științifice pentru ca în anul 1938 Cheile Turzii să primească statutul de rezervație științifică botanică și geologică, pe care și-l menține și astăzi (Bartók, 2011).

Cartea despre flora Clujului a fost folosită ca o bază de date pentru o disertație de doctorat, comparând datele floristice din anii 1940 cu cele din

2002–2006, de unde s-a putut concluziona direcția de evoluție a florei din această zonă (Filipaș, 2007).

Cu apariția acestor monografii, putem să spunem că la mijlocul deceniului al patrulea, se încheie perioada de cercetare și elaborare de lucrări regionale din viața lui Nyárády, urmând după aceasta perioada cea mai fertilă: de organizare, îndrumare, coordonare, control și elaborare a unei opere de nivel național, aceasta între anii 1948 și 1966.

Ca o recunoștere a meritelor sale, Erazmus Iuliu Nyárády a fost ales membru titular al Academiei Republicii Socialiste România, încredințându-i-se în anul următor sarcina de responsabil al comitetului de redacție, apoi redactor al monumentalei lucrări științifice *Flora Republicii Socialiste România*, planificată să apară în 12 volume. Se simțea de mult lipsa unei lucrări complete care să ofere o cunoaștere cât mai precisă a tuturor plantelor care cresc spontan, subspontan sau cultivate pe teritoriul României, gradul lor de răspândire, rolul lor în natură.

„Numirea lui E.J. Nyárády ca responsabil a fost o măsură excelentă, dată fiind competența sa indiscutabilă și date fiind condițiile de lucru din Cluj. Clujul era atunci – ca și azi – un centru de studii botanice reputat în toată lumea, posedea un muzeu botanic, o bibliotecă de specialitate, o grădină botanică unică în țară și o tradiție științifică create de marii botaniști români, maghiari și sași din trecut“ (Ionescu-Sisești, 1961).

La preluarea acestei sarcini Nyárády avea 68 de ani, dar cu înflăcărare tinerească și devotement total s-a apucat de lucru. El și-a alcătuit un colectiv de lucru din botaniștii cei mai buni ai țării, cu ajutorul cărora – și prin contribuția sa personală – a pornit la elaborarea monumentalei opere.

Redactorul principal al *Florei* a fost acad. Traian Săvulescu – care avea specialitatea de fitopatolog-micolog – a dat mână liberă lui Nyarady în organizarea acestei vaste lucrări, până în cele mai mici detalii. Nyárády a împărțit materialul de redactat pe volume și pe membrii colectivului, a întocmit planul de muncă, a repartizat totul pe ani și trimestre. A organizat și un atelier de desen pentru ilustrarea *Florei* cu 10 desenatori talentați, care erau îndrumați direct de dânsul. Genurile și familiile cele mai critice (*Hieracium*, *Centaurea*, *Rubus*, *Alyssum* și *Cruciferae*) au fost prelucrate de el însuși în întregime, de exemplu: vol. X. (1965) cu prelucrarea g. *Hieracium*, de cca 1000 de pagini.

Redacția *Florei* RPR avea sediu propriu în Cluj pe str. Republicii nr. 44, cu salariați, cu fonduri de deplasări și de cercetare. Din totalul de

28 botanști colaboratori (nume mari în botanica românească: I. Grințescu, C. Zahariadi, Al. Buia, Al. Beldie, M. Gușuleac, I. Morariu, etc.) opt erau din Cluj (I. Prodan, E. Ghișa, V. Velican, Anton Nyárády, E. Țopa, I. Gergely. C. Váczy și Șt. Csűrös).

Primul volum de *Flora* a apărut în 1952, volumul XI. (1966), XII. (1972), iar volumul XIII. (1976), a fost un volum suplimentar, la care el nu a mai contribuit. Întreaga lucrare cuprinde 9287 pagini și 1582 planșe alb-negru (Resmeriță, 1981), astfel încât ea este și va rămâne cea mai importantă lucrare de botanică din România (Mititelu, 1980–1993; Bartók, 2011).

Celebrul herbar Nyárády cuprinde cca 90.000 file, din care 86.300 se găsesc în diferitele herbare universitare și muzee din România, cca 1.300 în Ungaria, dar se presupune, că prin schimb au ajuns și în mai multe țări Europene. În țară cea mai mare colecție se găsește la Muzeul Brukenthal din Sibiu, denumită *Colecția familiară Nyárády*, care depășește 57.000 file. Tot aici se găsesc cărțile și obiectele personale ale acad. Nyárády (Schneider-Binder, Drăgulescu, 1993).

Realizările sale științifice au fost apreciate mult în țară și în străinătate. A fost decorat cu ordinul Steaua Republicii Populare Române (clasa IV., I.), Ordinul Muncii cl. I., a fost laureat al Premiului de stat cl. I. Din 1960 a fost numit membru în Prezidiul Academiei RPR, a fost sărbătorit în mod solemn cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani. Academia l-a delegat în colectivul de redacție al operei *Flora Europei*, a fost unicul membru din România al *Asociației Internaționale de Taxonomie și Nomenclatură* (Váczy, 1971; Váczy, Bartha, 1988).

În concluzie, putem spune, acad. Nyárády a fost un renumit botanist, a trăit 85 de ani, pe parcursul a 63 ani din lunga sa viață a desfășurat o prodigioasă activitatea științifică; a elaborat 14 cărți, 166 lucrări științifice, a descris 2 genuri de plante noi pentru știință (*Triplopetalum*, *Pietrosia*) și 1627 taxoni și infrataxoni. A coordonat și îndrumat elaborarea celei mai importante și vaste lucrări botanice publicate vreodată în România. Nyárády a dăruit țării un tezaur științific neprețuit. Prin pilda vieții sale consacrată cercetării, prin conduita și opera sa, merită să rămână nu numai în amintirea noastră ci și a generațiilor următoare.

Ca încheiere a prelegerii aș avea două sugestii:

– Nyárády E. J. a trăit și a lucrat 44 ani în Cluj, este înmormântat în cimitirul Central/ Házsongard, iar mormântul său este inclus în patrimoniul cultural al orașului (statut obținut cu ajutorul Filialei Cluj, prin acad.

Nicolae Boșcaiu). Aș propune, ca filiala Cluj al Academiei, să intervină pe lângă Consiliul municipal al Clujului ca o stradă din cartierul Zorilor să-i poarte numele. (vezi cazul străzii Al. Borza)

– Lucrez de 5 ani la o carte despre E. I. Nyárády. Am adunat date noi, am întregit bibliografia sa, cu informații despre soarta herbarului, etc. Astfel am dat de un manuscris al unei lucrări inedite intitulată *Flora și vegetația Băii Sovata*, de 250 pagini, scrisă în limba română, cu tabele, hărți, desene inedite de plante. Solicit sprijinul Academiei Române pentru publicarea sa, în Editura Academiei.

Bibliografie

- [1] ***, *Sărbătorirea academicianului E.I. Nyárády cu prilejul împlinirii vârstei de 80 ani.* /Cuvinte de omagiu rostite de A. Buia, A. Morariu, E. Țopa, C.C. Georgescu, I. Péterfi, G. Ionescu-Șișești, E. Pop/. *Analele Acad. R.P.R.*, București, 1961, 11: 313–337
- [2] Bartók, K., *In memoriam Gyula Erasmus Nyárády, outstanding Transylvanian botanist (1881–1966)*. Contrib. Bot., Cluj-Napoca, 2011, 46: 127–130
- [3] Csűrös, Ș., *Un eminent savant. 100 de ani de la nașterea lui Erasmus Iuliu Nyárády*. România Liberă, București, 1981, 39, 11337: 5
- [4] Filipaș, L., *Flora și vegetația municipiului Cluj-Napoca*. 2007-teză de doctorat. Manuscris.
- [5] Ghișa, E., *Academicianul Erasmus Iuliu Nyárády, promotor al ocrotirii naturii*. Ocrotirea naturii, București, 1966, 10, 2: 243–245
- [6] Mititelu, D., *Despre opera botanica națională „Flora României”și autorul ei*. Studii și Comunicări Bacău, 1980–1993: 167–192
- [7] Pop, E., *Erasmus Iuliu Nyárády (1881–1966). Figuri de botaniști români*, București, Ed. Științifică, 90–97, 1967
- [8] Resmeriță, I., *O sută de ani de la nașterea lui Erasmus Iuliu Nyárády*. Mem. Secț. Șt. ale Acad.R.S.R., București, 1981, X, 4: 4
- [9] Schneider-Binder, E. Drăgulescu, C., *Herbarul Erasmus Iuliu Nyárády din colecțiile Muzeului de Istorie Naturală Sibiu*. Revista Muzeelor, București, 1993, 30, 1: 51–55
- [10] Váczy, K., *Monumentális mú órzi emléké*. Igazság, Kolozsvár, 1971, 32, 84: 9
- [11] Váczy, K., Bartha, S., *Nyárády Erasmus Gyula, a természettudós*. Bukarest, Kriterion, 1988, 159 p.
- [12] Velican, V., *Un mare savant botanist. 100 de ani de la nașterea lui Erasmus Iuliu Nyárády*. Scânteia, București, 1981, 50, 12015: 4